

5.6.2023

Avoin tiede
avointiede@tsv.fi

Asia: Avoimen tieteen ja tutkimuksen viitearkkitehtuuri

Opetusalan Ammattijärjestö OAJ haluaa kommentoida avoimen tieteen ja tutkimuksen viitearkkitehtuuria.

OAJ pitää tavoitetta laatia avoimen tieteen ja tutkimuksen viitearkkitehtuuri paikallisen työn pohjaksi ja tueksi hyvänä. Viitearkkitehtuurin tavoitteena tuli olla auttaa hahmottamaan avointa tiedettä ja tutkimusta. Tällä hetkellä viitearkkitehtuuri ei ole riittävän selkeä ja käytettävä. Lisäksi sen ymmärtäminen edellyttää asiantuntemusta ja vahvaa aiempaa tuntemusta avoimesta tieteestä ja tutkimuksesta.

Tekijänoikeuslaki antaa opettajalle oikeuden päättää oman oppimateriaalinsa avaamisesta tai avaamatta jättämisestä. Ketään ei voida pakottaa oppimateriaalien avoimeen julkaisemiseen. Monissa korkeakouluissa on kuitenkin käytössä menettely, jossa osaltaan on kyse vertaavuudesta pakkoon. Tekijänoikeuksia vaaditaan luovuttamaan työnantajalle hyvin kattavasti ja ilman erillistä korvausta jo työsopimuksen tekovaiheessa. Työntekijän neuvotteluasema tällaisessa tilanteessa on heikko. Tässä yhteydessä on tuotava selkeämmin esiin, että oppimateriaalin avoin julkaiseminen on vapaaehtoista ja jokaisen opettajan omassa päätäntävallassa. Sen lisäksi, että päätäntävalta koskee sitä, avaako materiaaleja ollenkaan vai ei, koskee se myös sitä, millä ehdoin materiaaleja avataan ja ylipäätään kenen toimijan kanssa. Toimijoiden välisiä sopimussuhteita kuvaavissa kaavioissa 4–7 ei ole riittävän hyvin tunnistettu tätä ja tuotu esiin tutkijan tai opettajan yksinomaista oikeutta päättää avoimesta julkaisemisesta.

OAJ haluaa kiinnittää huomiota kaavioissa 4–7 myös terminologiaan. Kaavioissa käytetään muun muassa termejä käyttöoikeuslisenssi, hyödyntämislisenssi, oikeuksien luovutussopimus, käyttöoikeussopimus ja lisenssi. OAJ ehdottaa, että viitearkkitehtuurissa puhuttaisiin käyttöluvan luovuttamisesta eli lisenssistä. Kun puhutaan sopimussuhteesta, jossa tekijänoikeuksien omistaja luovuttaa oikeuksia, käytettäisiin termiä oikeuksien luovutussopimus. Joka tapauksessa valitut termit pitää avata eli kertoa, mitä niillä tarkoitetaan. OAJ myös ihmettelee, miksi viitearkkitehtuurissa on valittu CC0 ja CCBY sekä esittää, että arkkitehtuurissa puhuttaisiin yleisesti avoimista lisensseistä. OAJ huomauttaa, että tekijänoikeuksien omistajan oikeus on päättää millaisella lisenssillä materiaaliaan jakaa.

Lisäksi koskien kyvykkyyksiä ja niiden resursseja (kuvat 8–13) OAJ näkee, että digipedagogiikan lisäksi tulee puhua ensisijaisesti pedagogisesta osaamisesta. Digipedagogiikka on vain osa laajempaa pedagogista osaamista, jota tarvitaan niin oppijalähtöisessä työssä kuin avoimessa oppimateriaalityössä ja avoimessa oppimisympäristötyössä. Ehdotamme, että kuvia 8–13 täydennettäisiin pedagogisella

5.6.2023

osaamisella. Meritoitumisen ja kannustimen hallinnan osalta (kuva 13) on mainittujen asioiden lisäksi tärkeää, että ymmärretään sekä opetuksen että tutkimuksen tärkeys, eikä meritoituminen kanavoituisi liian kapea-alaiseksi.

OAJ haluaa tuoda vielä esiin ilmiön, joka on lisääntynyt, ja jota ei tässäkään yhteydessä sovi sivuuttaa. Menettely, jossa työntekijältä vaaditaan kaikkien tekijänoikeuksien luovuttamista työnantajalle ilman korvausta, on kohtuuton sopimusehto. OAJ haluaa muistuttaa, että tekijänoikeuksien haltija saa sopia niiden hyödyntämisestä tai julkaisemisesta kenen tahansa osapuolen kanssa niin halutessaan, myös muun kuin työnantajan. Tämä ei ole oikea keino edistää oppimisen ja oppimateriaalien avoimuutta. Avointen oppimateriaalien tekeminen ja julkaiseminen vaatii paljon resursseja ja rahoitusta, joita ei tällä hetkellä suurimmalla osalla korkeakouluista ole. Riittävien resurssien ja rahoituksen tarjoaminen on edellytys avoimuuden edistämiseksi. Jos avointa oppimista ja avoimia oppimateriaaleja halutaan korkeakouluissa edistää, tulee prioriteettina olla tarvittavien resurssien ja kannustimien ohjaaminen tuohon työhön. Avoimuutta ei voida edistää opettajien vapaaehtoistyöllä ja työssä jaksamisen vaarantamisella.

Opetusalan Ammattijärjestö OAJ

Nina Lahtinen
koulutuspolitiikan johtaja

Ira Hietanen-Tanskanen
lakimies